

sem próbálja meg ebben a korban.”^{4 2} La Fontaine a nép szemléletét teszi magáévá, műveivel a szegények tanácsadója akar lenni. A céltudatos, lázadó szándékot Lengyel Dénes La Fontaine költői ajánlásaival is illusztrálja. „Vannak olyan szövegei, amelyekről nehéz megállapítani, mi több bennük, a hízelgés-e vagy a szemtelenség”, például a Condé herceghez írt sorok: „Nem hiszem, hogy Őhercegsége úgy meg tudja kötni az én nyelvemet, ahogy emberek millióinak a karját megkötötte . . . Nagy Sándor mindent erőszakkal akart megoldani. Attól tartok, hogy Hercegséged ebben a vonatkozásban egy kissé emlékeztet rá . . .”^{4 3}

*

Nem törekedhettünk teljességre a magyar La Fontaine-portrék sorának fölvázolásában, s a költő népszerűsége nyomán bizonyos, hogy ez a sor a jövőben is folytatódni fog. A legfontosabb tanulságot azonban már az eddigiek alapján is levonhatjuk. A magyar kritika sokszor egy mástól igen különbözően mutatta be La Fontaine-t, az embert. Ezekben a különbségekben nemcsak a francia kritikák hatása játszott szerepet, a La Fontaine-kép fejlődése magán a francia szakirodalmon belül, hanem a magyar tanulmányok keletkezésének körülményei, a tanulmányírók társadalmi-politikai törekvései is. Ezért kapott nagyobb súlyt a bűnbánó, öreg La Fontaine a keresztény tendenciájú tanulmányokban, ezért hangsúlyozták emberszeretetét a két világháború közötti időszak polgári humanistái, ezért látott benne a hazug társadalommal konfliktusba kerülő szabad embert Radnóti, s ezért emeli ki szatíráinak kemény társadalombírálata mellett fellépésének éppenséggel nem „bonhomme”-ra valló bátorságát a felszabadulás utáni irodalomtörténetírás. Így a magyar La Fontaine-kép változásai nemcsak a francia–magyar kulturális kapcsolatoknak, hanem a magyar irodalom- és művelődéstörténetnek is tanulságos dokumentumai.

GÁLFFY SÁNDOR

MIKOR ÍRTA TINÓDI AZ EGRI VÁROSTROM HISTÓRIÁS ÉNEKÉT?

Az irodalomtörténet úgy tartja számon, hogy Tinódi Sebestyén Eger vára 1552. évi ostromáról szóló nagy terjedelmű históriás énekét röviddel a küzdelem után a helyszínen végzett adatgyűjtés nyomán 1553-ban

^{4 2} Lengyel Dénes: *La Fontaine*. Bp. 1963. 86.

^{4 3} I. m. 87.

írta, amint azt az Eger vár viadaljáról való ének 1795. sorában megénekelte. Ennek az állításnak a kritikai bizonyítása azonban mindmáig nem történt meg, valamint az sem, hogy mikor járt a lantos Egerben. Erre való tekintettel vettem a várostrom elemző kutatása során vizsgálat alá ezt a kérdést, már csak azért is, mert éppen az *Eger vár viadaljáról való ének*, illetve az *Egri históriának summája az egyetlen* a lantos török elleni harcokról írt énekeinek a sorában, melyet saját állítása szerint, a helyszínen gyűjtött adatok nyomán írt meg.

Az Eger vár viadaljáról való tudósító ének rendkívül szövevényes és igen terjedelmes adattömegét az 586–589. sorok tanúbizonysága szerint az egri várban jártában szerezte.

Kulcsár Istvánt, Sáfár Istvánt, Benedek kovácsot és Balázs szakácsot említi, mint akik étellel-itallal s lova patkolásával voltak segítségére.

Ezt az állítását az egri vár számadásainak fennmaradt 1552. évi kötete maradéktalanul hitelesíti. Megállapítást nyert ugyanis, hogy a négy személy 1552. december 31-ig állott a vár szolgálatában, ahonnan Sáfár István az esztendő végével távozott.¹

Ez az egykori levéltári adat tehát minden kétséget kizáróan tanúsítja, hogy *Tinódi Sebestyén* az egri ostrom befejezése: *1552. október 18. és december 31.* között járt az egri várban.

Informátorai bizonytalansággal a minden rendű s rangú várnép sorából kerültek ki. Az egész küzdelem összehangoltságának, a különböző bástyákon folyt harc összefüggéseinek, a vár egymástól távoli részein azonos időpontban lezajlott eseményeknek, a meglehetősen bonyolult összetételű véderő számszerűen pontos adatainak ismerete egyértelműen arra enged következtetni, hogy a leglényegesebb s kivált a számadatokat tartalmazó felvilágosításokat kétségtelenül a legmagasabb rangú tisztektől nyerte. A katonai létszámadatok részletes felsorolása, a gazdag névanyaggal egyetemben, arra enged következtetni, hogy azokat egyenesen a vár feljegyzéseiből diktálták le neki, vagy pedig az éppen kezére adott iratokból másolta ki azokat.

Az 1552. évi várharcok (temesvári, szolnoki, veszprémi és a nógrád-honti váraké) leírásai közül az egri éppen az adatok áradó gazdagságával múlja felül a többit. Ennek a rendkívül nagy adatbőségnek és a mindennek felett álló pontosságnak pedig a több irányból kapott tájékoztatáson felül a helyszínen szerzett gazdag személyes élményanyagban rejlik kézenfekvő magyarázata.

Vizsgálataim szerint az *Eger vár viadaljáról való ének* állításainak gyakorta legkisebb részlete is egykori levéltári forrásokkal hitelesíthető.

¹ Magyar Országos Levéltár, 554–E. 13.

Sikerült megállapítanom, hogy Tinódi Sebestyén nem az egész 1799 sornyi Eger vár viadaljáról való ének megírásához szükséges adatokat gyűjtötte Egerben a helyszínen. Kiderült ugyanis, hogy az 1552 őszikora téli egri tartózkodás során szerzett információk alapján csupán az 1663. sorig terjedő részt írhatta meg, ugyanis a továbbiakban már 1553-as eseményekről szól. Az utolsó bizonyosan 1552. évi adat, melyet a lantos az 1656–1663. sorokban írt meg, az *november 25-i eredetű*. Dobó István és várkapitánytársa Mekcsey István 1552. november 25-én kelt levelükben mondtak le az uralkodónak egri tisztükről.²

Igen tanulságos képet mutat a további sorokban megénekelte események pontos datálása.

1664–1667. sorok. Ferdinánd király küldötteit: Sforza Pallavicini győri kapitányt és Zay Ferencet indította útnak Egerbe a vár átvételére. *1552. december 6-án* Komáromban, *18-án* pedig még csak Garamszentbenedeken tartózkodott a két királyképe.³

1668. sor. Tekintettel a még Egerig terjedő tekintélyes útra, valamint a pénz- és postószállító teherhordó szekerekre, esetleg 1552. december utolsó napjaiban, de inkább 1553. január első felében érkeztek meg a királyi küldöttek a szállítmánnyal a várba. A lantos által említett „hópénz” kiosztására tehát csak ezután, mindenképpen *1553 januárjában* kerülhetett sor.

1669–1675. sorok. A királyi küldött: Sforza Pallavicini generális *1553. január 11-én* vette át a két kapitánytól Eger vára kulcsait, s Mekcsey *január 12-én* kezdte meg szolgálatát a várban.⁴

1684–1691. sorok. Bornemissza Gergely és Zárkándy Pál kapitányi tisztüket *1553. március 13-án* foglalták el.⁵

1692–1693. sorok. Dobó István erdélyi vajdává való kinevező oklevelének kelte: *1553. május 26.*⁶

1708–1709. sorok. Bornemissza Gergely részére szóló királyi birtokadomány kelte *1553. február 20.*⁷

² Hadtörténelmi Levéltár. Törökkori iratok. 1552. Nr. 120.

³ Staatsarchiv. (Bécs.) Allgemeine Acten. Fasc. 68. 1552. december 6. – Mint a 2. alatti jegyzet.

⁴ Gyárfás István: *Dobó István Egerben*. Bp. 1879. 77. – Mint az 1. alatti jegyzet.

⁵ Mint az 1. alatti jegyzet.

⁶ Katona, Stephanus: *Historia critica regum Hungariae*, XXII. 399–402.

⁷ Hofkammerarchiv. (Bécs.) Registratur-Bücher. Protocollbücher. 210. Band. 47. – Wagner, C.: *Analecta Scepusii sacri et profanis*. II. Tomus. Posonii. 1778. 403–404.

1716. sor. Itt Tinódi már Dobó István erdélyi vajdaságának tényleges létét említi. Dobó István 1552. július 13-án tette le hivatali esküjét. Egy másik forrás szerint: „Dobó István *aratásba* vajdaságba be-méne . . .”⁸

1785. sor. Oláh Miklós püspököt már mint (esztergomi) „érsök”-öt szerepelteti a lantos, mely méltóságra őt az uralkodó 1553. május 10-én kiállított oklevelében nevezte ki.⁹

Ezek szerint tehát az 1664. sortól kezdődően megénekelte események legkésőbbi időpontja: 1553. július 13.

Tinódi Sebestyén egri útjáról hazatérve az *Eger vár viadaljáról való éneket* az 1792–1795. sorok tanúbizonysága szerint Kassán „egy füstös szobában . . . nagy betegős voltában” 1553-ban írta, azonban az előbbi konkrét levéltári adatok nyomán azzal a megszorítással, hogy az említett befejező rész anyagát folyamatosan csak 1553. július közepéig gyűjtötte.

Az egri ének elkészültének időpontjára vonatkozóan kézzel fogható adatunk nincs. Mészöly Gedeon 1906-ban úgy vélte, hogy Tinódi 1553 telén, esetleg kora tavaszán írta egri tudósító énekét.¹⁰ Dézsi Lajos 1912-ben logikus következtetés szerint 1553 június és augusztus között szerezte a lantos az egri históriás énekét.¹¹ Eddigi s alább ismertetett adatainkkal mindenben Dézsi feltételezését tudjuk hitelesíteni.

Tinódi egri éneke kéziratának több példányát elküldte az uralkodónak, valamint más tekintélyes és befolyásos férfiaknak, akiknek a nevét azonban sajnos nem ismerjük.¹² Ferdinánd, hogy megérthesse a lantos magyar nyelven írt énekét, azt Zsámboki Jánossal latinra fordíttatta, de nem a maradéktalan teljes éneket, hanem „néhányeket részben elhagyva és szabadon, részben alkalmasabban elrendezve úgy, hogy az igazság és a rend megmaradjon”.¹³ Zsámboki munkájával, – amint Dobó Istvánhoz intézett ajánlásában írta, – csak „néhány nap alatt” elkészült, s műve ajánlását 1553. szeptember 15-én keltezte.¹⁴

Figyelembe kell még vennünk azt is, hogy Tinódinak a király 1553. augusztus 25-én, éppen a históriás énekek szerzésében és előadásában

⁸ Gyárfás i. m. 74. – Magyar Könyvszemle, 1895. 251.

⁹ Schmitth, Nicolaus: *Episcopi Agrienses*. II. Tomus. Tyrnaviae. 1768. 383–386.

¹⁰ Mészöly Gedeon: *Tinódi Sebestyén*. Nagykovács, 1906. 45.

¹¹ Dézsi Lajos: *Tinódi Sebestyén*. Bp. 1912. 95.

¹² Dézsi i. m. 104.

¹³ Ransanus–Zsámboki i. m.

¹⁴ Ransanus–Zsámboki i. m.

mutatott kimagasló teljesítményéért adományozott nemességet.¹⁵ Vitathatatlan, – amint az irodalomtörténetünk is vallja, – hogy a nemesség adományozása az egri ének megküldését, bemutatását követte.

Az egri várostromról szóló tudósító ének több példányban való elkészítésére, annak Bécsbe való eljuttatására, konkrétan ismeretlen pártfogójának Ferdinándnál való eredményes közbenjárásra, a szükséges adminisztrációra, s egyebekre szükséges idő figyelembevételével a szerzőnek 1553. július végére vagy éppen augusztusra végeznie kellett az egri ének megírásával. Így hitelesíti vizsgálataim eredménye Dézsi Lajos 1902-beli feltételezését, illetve következtetését.

Tinódi egri históriás énekének elkészülte idejére vonatkozóan kézzelfogható bizonyítékunk nincs, mert nem ösmerjük sem az uralkodónak, sem pedig másoknak megküldött szövegét, de úgy véljük, hogy a felsorakoztatott adatok mindenképpen egybevágóak Dézsi logikus feltételezésével.¹⁶

Még ha az ének első elkészült szövegén később módosított is a lantos, de feltehető, hogy amennyiben az a módosítás számottevően Dobó István erdélyi vajdaságának kezdetét (1553. július 13.) követően történt volna, úgy minden bizonnyal további apróbb-nagyobb eseményekre is utalt volna énekében a szerző. Ez azonban természetesen semmiképpen sem zárja ki annak a lehetőségét, hogy később, illetőleg utólag itt-ott módosította az elsődleges szöveget Tinódi.

Figyelemre méltó és elgondolkoztató viszont, hogy az *Egri históriának summájában* Tinódi Sebestyén a nagy terjedelmű ének helyszíni adatgyűjtése nyomán írt 1655. soráig terjedő részét foglalta csak össze. Azért készült az egri ostromról szóló ének egy körülbelül egynegyed terjedelmű, rövidebb változata, mivel a túlságosan hosszú ének előadásra mindenképpen alkalmatlan volt, így viszont a rövidebb énekben az általa rendkívül fontosnak ítélt esemény minden lényeges részletéről tömören tájékoztathatta hallgatóságát. Ez a körülmény egyúttal több tényre látszik bizonyítani. Részben azt, hogy az Eger vár viadaljáról való éneket Tinódi már eleve könyvben való kiadás céljából írta meg, tehát már 1553 tavaszán-nyarán elhatározta munkáinak kinyomtatását. De a *Summa* publikálását is tervbe vehette, s annak megírásakor kötete szerkezete is már kialakulhatott benne, mert mindjárt a harmadik strófában (!), a 9–12. sorokkal utal a nagy énekre, s ezzel mintegy

¹⁵ Dézsi i. m. 100., 102., 213–215.

¹⁶ Dézsi i. m. 95.

felhívta az eseményre részletesebben kíváncsi olvasóit annak a hosszabb változatnak az elolvasására. De ez egyben magyarázatát is adja annak, hogy miért írt meg a lantos egy történetet kétszer.

*

E Tinódi-kérdés tárgyalása kapcsán hivatkozni kívánok egy az irodalomtörténetben mindeddig ismeretlen igen fontos levéltári adatra, mely nyitját adja miként jutott Tinódi Sebestyén Kassáról Nadasdy Tamás sárvári udvarába. Ez a levél egyébként *a második oly írásos emlék, mely a lantos életéből származik*, – a másik nemességi levele.

Eszerint Zoltán Imre, Nadasdy Tamás korábbi familiárisa, cubiculariusa,¹⁷ aki 1554-ben már Kassán a Szepesi Kamara szolgálatában állott,¹⁸ 1555. szeptember 3-án levelet írt egykori urának, Nadasdy Tamásnak, melyben többek között, támogatására ajánlotta Tinódit:

„ . . . ez levél vivő Tinódi Sebestyén deák kére, hogy Nagyságodnak írnék mellette, de az miben Nsgodat meglelné, hogy Nsgod lenne minden tanáccsal és segítséggel . . . ”¹⁹

Ez az eddig ismeretlen adat azt a látszatot kelti, miszerint, ha Tinódi éveken át élvezte volna Nadasdy országbíró hathatós támogatását, pártfogását, ha korábban is környezetében és udvarában élt volna, ha az az uralkodónál részére nemességet eszközölt volna ki, vagy éppen anyagiilag biztosította volna a Cronica megjelenését, akkor semmiképpen sem lett volna szüksége az idézett ajánlólevélre, ügye támogatásában.

Ez az ajánlólevél egyébként nyitját adja, hogy Tinódi Sebestyén mikor került Sárvárra, Nadasdy birtokára. Tehát a lantos már 1555 őszén a Dunántúlon tartózkodott. Amikor tehát 1556. január 31-én Tinódi haláláról értesítik Sárvárról Nadasdy Tamást,²⁰ már nyilván úgy említhetik személyét és ottlétét, mint amely jól ösmeretes az országbíró előtt.

Az egyértelműen konkrét határozottsággal nem ösmeretes Tinódi-protektorok sorában, – éppen az egi énekek és az eddig ösmeretlen

¹⁷ Szalay Ágoston: *Négyszáz magyar levél a XVI. századból*. 1504–1560. Pest. 1861. 27., 44., 68.

¹⁸ Komáromy András: *Magyar levelek a XVI. századból*. Történelmi Tár. 451–454.

¹⁹ Komáromy i. m. 455.

²⁰ Kárfy Ödön: *Tinódy Sebestyén halála*. Századok. 1908. 273–276.

Nádasdy-dokumentum kapcsán, – az eddiginél lényegesen nagyobb súllyal kellene talán kiemelnünk *Oláh Miklós* egri püspök, majd pedig esztergomi érsek, királyi kancellár személyét. *Az 1552. évi nagy török ostrom idején, a lantos későbbi nemessége megszerzésében szerepet játszó egri históriás ének színhelye Oláh Miklós birtokában volt.* Figyelmet érdemel, hogy Tinódi életútjában mindenképpen döntő jelentőségű egri énekben Oláh Miklóst dicséri protestáns létére a legtöbbször, mint a vár érdekében a királynál közbenjáróét. Az Eger vár viadaláról szóló ének befejező részében, az 1784–1787. sorokban pedig egy egész versszakot áldoz protektori személyének a király előtt:

Isten éltesse király udvarában
Oláh Miklós érsököt jó szándékában,
Sok szegény magyarnak táplálásában,
Őfelségénél minden jó szavában.

SUGÁR ISTVÁN